

УДК 37.013:376

ЕФЕКТИВНА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ДЛЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Галина ВОРОБЕЛЬ, Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа № 33, м. Хмельницький, Україна;
khmznvz@ukr.net

З-поміж актуальних проблем освіти дітей з порушеннями слуху – наукове обґрунтування та розроблення методичних основ реалізації концепції Нової української школи, визначення особливостей адаптації для учнів спеціальних шкіл і навчально-реабілітаційних центрів, впровадження інноваційних технологій забезпечення максимально можливого особистісного розвитку учнів з порушеннями слуху відповідно до їхніх індивідуальних потреб і здібностей, та інтеграції в соціум на основі самоактуалізації. За результатами аналізу сучасних методів навчання (компетентнісне, проблемне навчання; особистісно зорієнтований, діяльнісний підходи) визначено особливості реалізації змісту освіти для учнів з порушеннями слуху: упевненість учителя в розумінні дитиною способу виконання завдання, урахування індивідуальних здібностей, психологічних характеристик учнів, увага до розвитку критичного мислення, уміння працювати в команді, застосовувати знання в нових умовах, підтримка мотивації до навчання, використання практико орієнтованих прийомів, створення позитивного емоційного середовища (безпосереднього контакту вчителя та учня). Акцентовано на важливості використання української жестової мови в освітньому процесі для дітей з порушеннями слуху. Йдеться про повноцінну комунікацію, уміння вчителя донести зміст навчання на уроці (перевірити, випробувати, проаналізувати успіхи та невдачі у власному викладанні, застосувати, щоб зробити свій урок цікавим, інноваційним і головне результативним). В основі представлених матеріалів багаторічний досвід управління успішним спеціальним закладом, який посідає високі місця в рейтингу шкіл м. Хмельницького за результатами складання ЗНО та активно співпрацює з Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, розробляє та впроваджує інноваційні освітні та корекційно-розвивальні технології.

Ключові слова: діти з порушеннями слуху, спеціальна школа, Нова українська школа, практико-орієнтоване навчання, білінгвальний підхід.

Galina Vorobel, Khmelnytsky special secondary school № 33, Khmelnytsky, Ukraine

Among the current problems of education of children with hearing impairments – scientific substantiation and development of methodological bases for implementing the concept of “New Ukrainian School”, determining the features of adaptation for students of special schools and rehabilitation centers, introduction of innovative technologies to ensure maximum personal development of hearing impaired students. their individual needs and abilities, and integration into society on the basis of self-actualization. According to the results of the analysis of modern teaching methods (competence, problem-based learning; personality-oriented, activity approaches) the features of the content of education for students with hearing impairments are determined: the teacher’s confidence in the child’s understanding of the

© Воробель Г., 2022

task, thinking, ability to work in a team, apply knowledge in new conditions, support motivation to learn, use of practice-oriented techniques, creating a positive emotional environment (direct contact between teacher and student). Emphasis is placed on the importance of using Ukrainian sign language in the educational process for children with hearing impairments. It is about full communication, the teacher's ability to convey the content of learning in the lesson (test, test, analyze the successes and failures in their own teaching, apply to make your lesson interesting, innovative and most importantly effective). Based on the presented materials, many years of experience in managing a successful special institution, which ranks high in the ranking of schools in Khmelnytsky according to the results of external evaluation, actively cooperates with the Institute of Special Pedagogy and Psychology named after Mykola Yarmachenko NAPS of Ukraine, develops and implements innovative educational and correctional technologies.

Keywords: children with hearing impairments, special school, New Ukrainian school, development of critical thinking, practice-oriented learning, bilingual approach.

Актуальність дослідження. У контексті освітніх реформ в Україні, реалізації концепції Нової української школи актуальними постають питання, пов'язані з модернізацією спеціальної освіти, зокрема національної системи спеціальних шкіл для дітей з порушеннями слуху. Необхідність обговорення таких питань і вироблення спільної позиції щодо їх вирішення зумовлює доцільність узагальнення педагогічного досвіду провідних закладів освіти, активного залучення до діалогу керівників і педагогів-практиків, членів Всеукраїнської громадської організації «Об'єднання нечуючих педагогів» (ОНП), батьків учнів (адже головний принцип світової спільноти Глухих – «нічого для нас без нас»).

Упродовж багатьох років класно-урочна система була найбільш ефективною для передачі знань, умінь і навичок. Сьогодення вимагає нових підходів до навчання дітей з порушеннями слуху: змінюються вимоги до вміння застосовувати набуті знання, користуватися інформацією, яку отримують учні на уроці, відтак змінюються вимоги до ролі вчителя. Учитель з «носія знань» перетворюється на «організатора освітнього процесу» й допомагає нечуючій дитині формувати ключові компетентності. Отже, сучасна сурдопедагогіка має бути зорієнтована на використання інформаційних технологій навчання, формування навичок критичного мислення, роботи в команді, планування учнем своєї діяльності як на уроці, так і поза ним; важливим напрямом розвитку спеціальних шкіл є реалізація білінгвального підходу (використання української жестової мови) до навчання учнів з порушеннями слуху.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі визначено і науково обґрунтовано тенденції розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами, у т. ч. і дітей з порушеннями слуху в Україні: створення умов для реалізації гуманістичної політики щодо забезпечення особам з порушеннями слуху конституційних і всіх прав, задекларованих у міжнародних документах, ратифікованих нашою державою у сфері освіти та соціального захисту; трансформація існуючої системи спеціальної освіти через розширення її функцій і вдосконалення структури для забезпечення доступної та якісної освіти впродовж життя; модернізація системи навчання учнів з порушеннями слуху шляхом впровадження інноваційних технологічних комплексів для забезпечення максималь-

но можливого особистісного розвитку дітей цієї категорії, відповідно до їхніх індивідуальних потреб і здібностей; застосування білінгвального підходу в освіті дітей з порушеннями слуху (Кульбіда, Литовченко, Жук, Литвинова, 2020).

Водночас на особливу увагу заслуговують технології компетентнісного, проблемного навчання, діяльнісного підходу; адаптація методів до специфіки навчання дітей з порушеннями слуху, розроблення сучасного навчально-методичного забезпечення.

Компетентність розглядаємо як динамічну комбінацію знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Ключові компетентності – ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію і життєвий успіх упродовж усього життя (Нова українська школа: ключові компетентності, 2020).

Десять ключових компетентностей НУШ: 1) спілкування державною (і рідною в разі відмінності) мовами; 2) спілкування іноземними мовами; 3) математична компетентність; 4) основні компетентності в природничих науках і технологіях; 5) інформаційно-цифрова компетентність; 6) уміння вчитися впродовж життя; 7) ініціативність і підприємливість; 8) соціальна та громадянська компетентності; 9) обізнаність і самовираження у сфері культури; 10) екологічна грамотність і здорове життя.

Спільними для всіх компетентностей є такі вміння: 1) уміння читати і розуміти прочитане; 2) уміння висловлювати думку усно і письмово; 3) критичне мислення; 4) здатність логічно обґрунтовувати позицію; 5) виявляти ініціативу; 6) творити; 7) уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення; 8) уміння конструктивно керувати емоціями; 9) застосовувати емоційний інтелект; 10) здатність співпрацювати в команді (Нова українська школа: ключові компетентності, 2020).

Відповідно до сучасної філософії освіти роль школи – підготувати дітей до життя, навчити їх критично мислити, аналізувати, опрацьовувати ті обсяги інформації, які вони отримують звідусіль, і вибирати необхідне, установлювати причинно-наслідкові зв'язки. Стара парадигма освіти, у якій школа існувала для накопичення знань та інформації, уже не працює. Наше життя зараз – це постійне навчання, і тому школа має навчити дітей постійно опановувати нові знання, знаходити потрібну інформацію та застосовувати її.

Актуальними в межах дослідження є такі методи:

– *компетентнісне навчання*, що спрямоване на роботу з інформацією та опанування учнями компетентностей, умінь і навичок, які допомагають бути успішними, конкурентними і цінними на ринку праці. Формування компетентностей в учнів зовсім не заперечує необхідності знань. Компетентнісне навчання – це проєднання знань, умінь і цінностей. Лише в комплексі це дає результат. Знання в цьому випадку – не самоціль, а радше засіб формування вмінь. Адже недостатньо просто засвоїти окремі знання й уміння, важливо навчитись їх засто-

совувати як у типових, так і в нестандартних, нових для дитини ситуаціях. Це дає змогу сформувати ціннісне ставлення до цих знань, навчитись адаптуватись і шукати шляхи ухвалення рішень у різноманітних ситуаціях (Що таке компетентнісний підхід у навчанні – відповідає Державна служба якості освіти, 2022);

– *проблемне навчання* (Problem-Based Learning) – метод навчання, у якому реальні проблеми використовуються як освітній інструмент. Навчання, що ґрунтується на вирішенні завдань, стимулює застосовувати навички критичного мислення і вирішення проблем за обмежений час (Cotton, 2011) і надає справжній досвід, який сприяє активному процесу вивчення, допомагає систематизувати знання та природно інтегрує навчання в школі й реальне життя (Taşoğlu, Вакаş, 2014). Спільні риси проектного і проблемного навчання: залучення до навчального процесу реальних проблем і ситуацій; ґрунтуються на справжніх освітніх цілях; учень – у центрі навчальної діяльності, а вчитель – керівник навчального дослідження; є внутрішньо привабливими та мотиваційними; часто є мультидисциплінарними; допомагають відпрацювати навички співпраці, вирішення проблем і застосовувати критичне мислення в процесі роботи (Як і коли застосовувати проблемне навчання (Problem-Based Learning), 2018).

Актуальність проблеми зумовлює **мету** статті – здійснити аналіз сучасних методів навчання і представити особливості реалізації концепції Нової української школи для учнів з порушеннями слуху на досвіді Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33.

Методи дослідження. Використано методи теоретичного аналізу нормативних документів, літературних джерел, результатів сучасних досліджень, представлених у наукових виданнях. Також проаналізовано досвід практичної діяльності навчально-реабілітаційних центрів і спеціальних шкіл для дітей з порушеннями слуху в Україні, зокрема Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33.

Досягнення колективу Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33 презентовано під час участі автора в науково-практичних заходах: засіданні Президії НАПН України (17.02.2022); Всеукраїнському науково-практичному семінарі до Дня науки «Досвід дистанційного навчання учнів з порушеннями слуху (організаційно-ресурсне забезпечення в умовах воєнного часу» (20.05.2022 <https://ispukr.org.ua/?p=9131#.YrltPnZBxPY>); практико-орієнтованому семінарі «Сучасна освіта дітей з порушеннями слуху: складаємо автентичні українські пазли» (24.05.2022 <https://ispukr.org.ua/?p=9217#.YrlwXHZBxPY>) тощо.

Результати дослідження. Освітня практика спеціальної школи має бути зорієнтована на такі завдання: зацікавити учнів, створити більше можливостей для розвитку критичного мислення, навчити працювати в команді при вирішенні різноманітних завдань тощо. За зазначених умов навчання організовується з урахуванням потреб учнів та індивідуального підходу, «жива робота», безпосереднє спілкування вчителя й учня – основна складова освітнього процесу, яка не може бути забезпечена повною мірою під час дистанційного навчання. Сучасні діти в цифрову еру висувають перед учителями зовсім інші вимоги. Раніше нас цікавили методики викладання в спецшколах певних предметів, а сьогодні настільки все у світі змінилося, що на перше місце постають питання емоцій-

ного інтелекту і психологічні особливості дітей з порушенням слуху. Важливо дати дитині не тільки потрібні знання, необхідно сформувати компетентності, які дитина використає у своєму житті. Наприклад: як знайти потрібну інформацію та застосувати її; як керувати своїми емоціями; налагоджувати контакт з роботодавцем під час співбесіди, розвивати свою фінансову грамотність тощо. У шкільних навчальних програмах такі теми практично відсутні. МОН України недостатньо враховуються пропозиції педагогів щодо навчання учнів з порушеннями слуху.

Доступна освіта для дітей з порушенням слуху і доступна якісна освіта – це не одне й те саме. Сучасна система ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури) оцінює навчальні досягнення школярів, звертаючи увагу на те, як діти засвоюють знання з різних предметів і роблять висновки, як вони застосовують у житті ці знання і якими компетентностями володіють.

Рис. 1. Досвід Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33: проєктне навчання

Саме зміст спеціального навчання для дітей з порушенням слуху має надавати можливість для створення ситуацій, які дають можливість спрямувати учнів на критичне оцінювання дій, міркування, практичне застосування знань тощо. Важлива не готова правильна відповідь («механічне вивчення»), а креативне рішення; те, що відбувається в цей момент «у голові і серці дитини», як вона мислить.

Проблема розвитку критичного мислення учнів з порушенням слуху спеціальних шкіл є одним з актуальних завдань сьогодення. Йдеться про розвиток мовленнєвого мислення, однією із властивостей якого є критичність (будова слова, речень, письмо, діалог), тому особливу увагу на уроках доцільно приділяти розвитку мислення.

Обговорення проблемних ситуацій, знаходження виходу зі складних обставин, обговорення неоднозначних життєвих випадків близьких за змістом інтересам учнів є важливими формами навчання в спеціальній школі. Девіз школи має передбачати виховання людей, які будуть готові брати відповідальність за себе, свій колектив, сім'ю. Школа – це «життєвий організм», пов'язаний з життям, цінностями, турботами кожної дитини. Потрібно намагатися реагувати на виклики часу, потреби виховання особистості учня, бути гнучкими і мобільними (іноді всупереч положенням офіційних документів). Наприклад: при вивченні теми з основ безпеки життєдіяльності «Правила для пасажирів» варто поїхати кататися тролейбусом; з математики «Навички усного рахунку» – піти пішки до супермаркету (рис. 1, 2).

Рис. 2. Досвід Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33: урок у початковій школі (НУШ)

Ми повинні давати інформацію дитині таким способом, яким би вона хотіла її отримати. Матеріали уроку потрібно підготувати в адаптованому вигляді, щоб вони були доступні за змістом і зрозумілі учневі. Високий рівень мотива-

ції на уроках дає використання української жестової мови, це дієве продуктивне навчання на основі української жестової мови, водночас – мотивація до співпраці учня та вчителя, передумова створення сприятливого емоційного середовища. Усе це дає результат за умови, що всі предмети в школі вивчаються систематично рідною мовою нечуючих дітей – українською жестовою мовою, а паралельно словесною, писемною (білінгвальне навчання). Йдеться про повноцінну комунікацію, уміння вчителя донести свою думку/точку зору на уроці, яку треба перевірити, випробувати і побачити збоку, тоді застосувати, щоб зробити свій урок цікавим, інноваційним і головне результативним. «Розум дитини знаходиться на кінчиках її пальців» – стверджував О. Сухомлинський (1976); користуючись українською жестовою мовою щоденно, ви також розвиваєте: дрібну моторику; міжпівкульну взаємодію; пришвидшення й обробку інформації (рис. 3).

Рис. 3. Досвід Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33: українська жести́мова мова як мова навчання

Відтак компенсувати брак технічних засобів, обладнання в школі певною мірою може креативність педагога і його бажання бути сучасним і цікаво проводити уроки з використанням української жестової мови для дітей з порушенням слуху. Фахівцям відділу навчання української жестової мови Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України спільно з педагогами-практиками важливо визначити концепцію і розробити модель двомовної школи, оновити програми з української жестової мови.

Світ розвивається, діти змінюються і нам потрібно враховувати нові тенденції в роботі, аби в дітей було бажання і зацікавленість учитися. Перед нами стоїть завдання, як реалізувати сучасні методики, які не потребують використання інтернету, смартфона і гаджетів, але водночас є привабливими для учнів (рис. 4).

Рис. 4. Досвід Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33: цікаве дозвілля

Сучасні діти – це покоління «візуалів», вони не запам'ятовують те, що їм усно розповідає вчитель на уроці, їм це потрібно бачити, застосовувати на практиці. Нова українська школа пропонує не вчити дітей, а «навчати їх учитися». Американський психолог і педагог Дж. Рензуллі (1994) стверджує, що тріадою (трьома складовими) обдарованості є: креативність, здібності, мотивація; основною складовою є мотивація, що розвиває і збагачує навчання.

Актуальною проблемою сьогодення є зміна професійного підходу до освіти дітей з порушенням слуху. Інтеграція в соціум, вплив на формування громадянської позиції учнів, водночас сприймання дітей з порушенням слуху як рівних, визнання обдарованості нечуючих дітей є запорукою успішного розвитку національної освіти та демократичної України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами аналізу сучасних методів навчання (компетентнісне, проблемне навчання; особистісно зорієнтований, діяльнісний підходи) визначено особливості реалізації концепції Нової української школи для учнів з порушеннями слуху: упевненість учителя в розумінні дитиною способу виконання завдання, урахування індивідуальних здібностей, психологічних характеристик учнів, увага на розвиток критичного мислення, вміння працювати в команді, застосовувати знання в нових умовах, підтримку мотивації до навчання, використання практико орієнтованих прийомів, створення позитивного емоційного середовища. Акцентовано на важливості використання української жестової мови в освітньому процесі для дітей з порушеннями слуху. Висновки дослідження апробовано і впроваджено на базі Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33, ефективність навчання підтверджується значними академічними досягненнями учнів та успіхами в самореалізації.

На часі узагальнення досвіду провідних спеціальних закладів освіти, розроблення концепції та дієвої моделі «двомовної школи» (мови навчання – словес-

на та жестова), оновлення програм з української жестової мови, удосконалення системи підвищення кваліфікації сурдопедагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кульбіда С. В., Литовченко С. В., Жук В. В., Литвинова В. В.* (2020). Учні початкових класів із порушеннями слуху: навчання та розвиток. Харків: Вид-во «Ранок».

2. Український інститут розвитку освіти. (2020). Нова українська школа: ключові компетентності. Retrieved from: <https://uied.org.ua/nova-ukra%D1%97nska-shkola-klyuchovi-kompetentnosti/>.

3. Нова українська школа. (2022). Що таке компетентнісний підхід у навчанні – відповідає Державна служба якості освіти. Retrieved from: <https://nus.org.ua/questions/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity/>.

4. *Cotton, C.* (2011). Problem-Based Learning in Secondary Science. ISSUES, 95.

5. *Tasoğlu, A. K., & Baka, M.* (2014). The effect of problem based learning approach on conceptual understanding in teaching of magnetism topics. *International Journal of Physics & Chemistry Education*, 6(2), 110 – 122.

6. Нова українська школа. (2018). Як і коли застосовувати проблемне навчання (Problem-Based Learning). Retrieved from: <https://nus.org.ua/view/yak-i-koly-zastosovuvaty-problemne-navchannya-problem-based-learning/>

7. *Сухомлинський В. О.* (1976). Вибрані твори: в 5 т. Київ: Рад. школа.

8. *Renzulli, J. S.* (1994). *Schools for talent development: A practical plan for total school improvement.* Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. *Kulbida, S. V., Litovchenko, S. V., Zhuk, V. V., Litvinova, V. V.* (2020). Elementary students with hearing impairments: learning and development. Kharkiv: Vyd-vo «Ranok». (in Ukrainian)

2. Ukrainian Institute for Educational Development. (2020). New Ukrainian school: key competencies. Retrieved from: <https://uied.org.ua/nova-ukra%D1%97nska-shkola-klyuchovi-kompetentnosti/>. (in Ukrainian)

3. New Ukrainian school. (2022). What is the competence approach in education - answers the State Service for Education Quality. Retrieved from: <https://nus.org.ua/questions/zo-take-kompetentnisnyj-pidhid-u-navchanni-vidpovidaye-derzhavna-sluzhba-yakosti-osvity/>. (in Ukrainian)

4. *Cotton, C.* (2011). Problem-Based Learning in Secondary Science. ISSUES, 95.

5. *Tasoğlu, A. K., Baka, M.* (2014). The effect of problem based learning approach on conceptual understanding in teaching of magnetism topics. *International Journal of Physics & Chemistry Education*, 6(2), 110 – 122.

6. New Ukrainian school. (2018). How and when to apply Problem-Based Learning. Retrieved from: <https://nus.org.ua/view/yak-i-koly-zastosovuvaty-problemne-navchannya-problem-based-learning/> (in Ukrainian)

7. *Sukhomlinsky, V. O.* (1976). Selected works: in 5 volumes. Kyiv: Rad. shkola. (in Ukrainian)

8. *Renzulli, J. S.* (1994). *Schools for talent development: A practical plan for total school improvement.* Mansfield Center, CT: Creative Learning Press.